

*Rela iile Hanatului din Crimeea
cu rile Române*
UNIVERSITATEA „BABE -BOLYAI”
CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE I FILOSOFIE
COALA DOCTORAL „ISTORIE. CIVILIZA IE. CULTUR .”

*Rela iile Hanatului din Crimeea
cu rile Române
1672-1783*

Conduc tor tiin ific:

Prof.univ.dr. Tahsin GEMIL

**Doctorand:
Sergean OSMAN**

**Cluj-Napoca
2014**

CUPRINS

Lista de abrevieri	2
INTRODUCERE	5
CAPITOLUL I	19
STATUTUL JURIDIC AL HANATULUI DIN CRIMEEA. CUTUME ȘI REALITĂȚI.....	19
CAPITOLUL II	51
HANATUL DIN CRIMEEA – DIPLOMAȚIE ȘI POLITICĂ	
RELAȚIILE TĂȚARILOR CU ROMÂNII.....	51
II.1. „Hotarul lui Halil Pașa” și „cele două ceasuri”	62
II.2. Au încasat haniii din Crimeea tribut (harâc sau hazine) din Moldova și Țara Românească?77	
II.3. Danii și cadouri (peșcheșuri și plocoane), primite de elita tătară din Crimeea și Bugeac din partea domnitorilor români	91
II.4. Reprezentanții permanenți (capucnehăile) ai Țărilor Române la curtea Hanului Crimeei116	
CAPITOLUL III.....	129
SOCIETATE ȘI ECONOMIE	129
CONCLUZII	159
ANEXE	161
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	170

Rezumat

Analizarea istoriei, politicilor și relațiilor intervasalice în spațiul Imperiului otoman cunoaște adesea deficiențe metodologice și provocări teoretice. Particularitatea acestui spațiu rezidă în existența multiplelor dimensiuni specifice (ideologice, religioase, etnice, culturale, politice, geopolitice) ce se intercondiționează într-un amestec de elemente eterogene ce presupune o comprehensiune extinsă a acestora, pentru a oferi o viziune teoretică coerentă în momentul abordării aspectelor interrelaționale.

Urmasul imperiului stepelor, Hanatul Crimeei a fost un stat semi-autonom, sub suzeranitatea otomană și un jucător cu drepturi depline în spațiul Europei orientale. Caracterizat prin forme hibride de organizare socio-politică, hanatul a fost de înaltul unei societăți de o excepțională diversitate politică, economică și culturală. Deși nu a fost o provincie otomană, Hanatul a fost din punct de vedere politic, militar, și economic, esențial pentru puterea otomană în estul Europei, iar suzeranitatea dinastiei Giray, care a guvernat Crimeea mai bine de trei secole, a fost ultimul bastion ce a reținut expansiunea Rusiei și a întârziat transformarea Mării Negre din „lac turcesc” în „lac rusesc”.

Hanii crimeeni dintre toți subiecții vasali Sultanului otoman, doar ei au ocupat constant o poziție privilegiată, grație importanței genealogiei dinastice. În spațiul geopolitic al Europei orientale și centrale, relațiile dintre Han și Sultan au jucat, de asemenea, un rol esențial. În secolele al XVI-lea și al XVII-lea, stepele nord-pontice au fost teritorii disputate deopotrivă de Rusia și regatul polono-lituanian. Moscova pretindea moștenirea tradițiilor Hoardei de Aur, de aceea a provocat puterea otomană și vasalul său crimean disputarea monopolului asupra stepelor.

Fără a eluda restituirea cronologică am optat pentru tratarea tematică a legăturilor taro-române, abordare care lipsește din istoriografia actuală, sperând într-o contribuție originală și inedită. Analiza noastră urmărește să surprindă rolul și importanța Hanatului Crimeei în contextul noilor reconfigurări politice și militare din jurul bazinului Mării Negre și, totodată, să ofere un studiu concret asupra evoluției relațiilor politice și sociale a hanatului țar al Crimeei cu înăturile românești.

De o manieră generală, firul conductor al lucrării este efortul de a studia particularitățile politice, ideologice, diplomatice, sociale și economice ale Hanatului și a românilor Române, specificități care au configurat harta teritorială și ideologică a relațiilor intervasalice în spațiul Imperiului otoman. Doar luând în considerare determinismul exercitat

de tradițiile descendenței imperiale de partea hanatului crâmlen și statutul fără echivoc, cadrele mentale, tradițiile religioase de partea țărilor române, laolalt cu întreaga istorie a regiunii, se poate avea o imagine mai largă asupra modului în care s-a construit câmpul decizional politic al Europei orientale.

Respectând perspectiva pluralistă, entitatea statală nu este singurul actor semnificativ, ci relațiile interstatale presupun luarea în considerare a unui vast complex de interdependențe, de conexiuni, unde statele sunt doar unul din multiplii agenți care participă la acest ansamblu de relații. Analizarea condițiilor vasalice ale ambelor entități statele, a grupurilor aristocratice crâmlene și a boierilor din anturajul voievodal, a condițiilor economice, au conturat tabloul, sperăm cât mai realist al relațiilor dintre Hanatul din Crimeea și Țările Române.

Preeminența condiției și statutului Hanatului în raport cu cel al țărilor Române în dinamica vasalității față de Imperiul otoman transpare pe tot parcursul studiului. Aproape la fel de ușor de reperat este imaginea persistenței unei culturi ideologice, instituționale și relaționale proprii, autentice, demonstrând că preluarea elementelor de cultură otomană era selectivă și că prezumția dominantă a unei „otomanizări” a hanatului în această perioadă necesită atestări. Caracterul particular al statutului juridic al hanatului din Crimeea a derivat din însuși structura sistemului de organizare politică a hanatului, în care coexistau mai mulți poli ai puterii executive. Hanul împărea o parte din autoritate și cărmuire cu virtualii și succesivi moștenitori ai tronului și cu clanurile aristocratice țărăne. Importanța descendenței genghizidice, care a conferit hanilor un prestigiu unic în lumea otomană este un aspect demonstrat documentar.

Miezul principal sau coloana vertebrală a tezei de doctorat o constituie capitolul al II-lea (p.51-128), care nu întâmplător este și cel mai întins din cuprinsul lucrării. Am renunțat firesc la istoria factuală și la metoda expozitivă a cursului sinuos al relațiilor complexe stabilite între țările române, deși un asemenea demers științific rămâne un deziderat încă neîmplinit, pentru a ancheta prin metoda validă a compulsiunii surselor și izvoarelor de obârșie diferite, patru probleme care au necesitat investigații particulare. Cele patru subcapitole, analizează în succesiune: tema evoluției hotarului Moldovei cu țării bucegeni, avansând pe calea deschisă de profesorul Gemil Tasin, urmat de două subiecte controversate, dar îngemănate, dacă hanii crâmleni, din epoca studiată, au încasat, planificat, tribut din partea țărilor române și, apendicele ei, privitor la darurile acordate elitei țărăne de români, și în finalul capitolului

chestiunea neabordat în literatura de specialitate, anume apariția reprezentanților permanenți ai țării române la curtea hanului din Bahçesaray.

Am ajuns la concluzia că de la domnitorii români, în cazuri frecvente, în special cele cu întreruperi, au remis sume de bani pe lângă curtea suveranului din Bahçesaray; totuși nu putem integra țările române în grupul statelor plătitoare de tribut către Hanatul din Crimeea. În pofida faptului că nu am putut stabili întreaga diagramă, valorică și cantitativă, a plăcoanelor primite de elita țării din partea cărmuitorilor culanilor țării Române și ai Moldovei, a reușit să pun în evidență lista cadourilor cotidiene și speciale, cât și intervalul lung al beneficiarilor daniilor din rândul demnitarilor țării. Ca atestări ale atenției și importanței acordate de voievozii moldoveni legăturilor cu cancelaria hanului restituim și un pasaj elocvent. Pentru întocmirea corespondenței cu autoritățile țării din Crimeea și din Bugeac, în structura cancelariei voievodale din Moldova, în departamentul pisarilor s-a creat un post special de secretar de limbă țară. Acest dregătorie particulară este menționată într-o descriere a Principatelor din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, conservată în italiană, intitulată „Relație asupra Valahilor (*Relazione sopra i Valacchi*). Între dregătorii de la curtea voievodală din Iași, sunt enumerate și „*Pisar, segretario sono sei; cioè: il primo per la lingua valacha, secondo per la grea, terzo per la turcica, quatro per la tartara, auinto per la latina, sesto per l'ungara*”¹.

Categoriile diverse, copleșitoare numeric, de izvoare narative și diplomatice, atât europene cât și orientale – alcătuite de cronicari, călători, misionari, diplomați și de scribii cancelariilor – și-au proiectat pe țară pe scena istorică drept autori care au îndeplinit cu prioritate roluri de militari agresivi și de participanți la expediții de jaf, operațiuni denumite de naratorii moldoveni „ceambuluri”. Fără a urmări să reabilitez imaginea glisantă a țării, ale căror întreprinderi cu caracter prădalnic, nu pot fi minimalizate, denaturate sau escamotate, totuși consider că structura societății și osatura economiei Hanatului din Crimeea nu au fost determinate exclusiv de războaie și de capturile de pradă.

Aceste obiective am încercat să le tratez în capitolul al III-lea (p.129-158). Arhetipul tradițional al societății țării a cunoscut în ultimul veac de existență al hanatului crimean prefaceri ruinătoare, în care vârful ierarhiei, hanul, era departe de postura de despot autocrat și atotputernic. Clanuri, familii și grupuri erau intangibile autorității hanale, beneficiind de vaste privilegii și imunități. Societatea țării era predominant rurală – cu orașe puține și cu facțiuni

¹ N. Iorga, *Călători, ambasadori și misionari în țările noastre și asupra țărilor noastre*, București, 1899, p.72.

ce conservaser stilul de via seminomad – având cotidian, nu preocupări războinice, ci întinse legate de îndeletniciri pămîntene, precum agricultura, creșterea vitelor, vîntoarea și schimbul regional de produse.

Schematic și simplificator, considerăm că deși traficul cu robi era aducător de mari beneficii, că sclavii au jucat un rol secundar în funcționarea diferitelor branșe ale economiei crimeene. Publicarea registrelor cadastriice, emise de autoritățile judiciare din Crimeea – cunoscute în prezent în formă rezumativă – cu certitudine, vor asigura baza documentară esențială pentru cunoașterea mai profundă și mai nuanțată a mecanismelor economice și a structurilor sociale implicate în activități productive, afaceri financiare, în comerțul local și internațional.

Temele cuprinse în lucrare, pe care le-am investigat punând accent pe analiza critică a surselor contemporane, acordându-le prioritate absolută, evitând totodată narativitatea descriptivă și interpretarea evenimentelor, privite și lecturate separat au un caracter punctual, dar lăuntric au un fir unificator. Altfel spus, subcapitolele constituie felii întregitoare ale unui tot unitar, în care elementele constitutive sunt încă parțial cunoscute sau descifrate cu prudență și eronate, din rațiuni provenite dintr-un fals patriotism patetic.

Sunt convins că apelul la noi izvoare și aducerea la lumină a documentelor ascunse sau zăvăluite prin depozitele statelor ca-au întreținut relații diplomatice cu Hanatul din Crimeea, vor contribui substanțial la elucidarea istoriei nepotolite a amurgului hanatului crimeean, dar și la clarificarea petelor din raporturile multisekulare stabilite între țările române.